

Присутност догматике Православне цркве у структури живота Пастернаковог романа „Др Живаго“

П

Проблематика која је захваћена у овом роману несумњиво да је од централног значаја за савремену историју. Један велики роман, или било какво друго значајно дело на пољу уметности или филозофије, или писања историје, заиста мора да буде сведок живота. Можда нам овај роман Бориса Пастернака баш и сведочи о томе, више од и једног великог или познатог уметничког дела нашег времена, колико је уметност и израз акта сазнања, средство помоћу којег се још отвореније упознајемо са својим добом, са човеком или историјом, са свим оним што представља вредност живота, на шта се ослањамо и са поверењем живимо у простору радости, усред свих несавршености које нас прате. Због тога што се баш на подручју историје толико јасно изражавају наше несавршености, потврђује нам велики број филозофа и уметничких критичара, не бисмо могли да задовољимо овој ум са разлозима или оправдањем потребе за животом. Чињенице историје толико много негирају веру у вредности живота, да ако налазимо нешто од вредности у уметности налазимо баш у томе подвлачи и Хари Левин, да нам се кроз њу те вредности на свој начин враћају и наше живљење чине осмишљеним.

Борис Пастернак нас ванредно помаже у овом не тако пријатном положају, помаже нам да изађемо са разумевањем из свог положаја у

којем толико често може да изгледа будућност неизвесна, цела историја, њене највише вредности, слобода на првом месту. Ми не можемо да укажемо ни на једног савременог песника, или приповедача, на којег су чењенице историје толико вршиле притисак како би се одрекао свих оних вредности које се кроз историју показују као основне или као сама Основа живота, него на Бориса Пастернака који са највећим успехом враћа човечанству све оно из историје са чим би се ослободили овог загрљаја узнемирености и сумње. Већ смо подвукли то — овај велики уметник то чини једним мирним путем, веома отвореним умом и ухом слушања гласова живота и сагледања свега онога што живот носи и обећава, да би се могло даље да живи. То што је слушао четири деценије, у току велике револуције кроз коју је прошао, и затим, као исти живи сведок, свега што је дошло после ње, записао је и изразио у овом великом прозном делу уметности. Он не тражи узроке и не даје научна или теоретска објашњења свега што је видео или био сведок. То што описује као уметник

---

* Нисмо у могућности да у овом броју „Теолошких погледа“ донесемо и преглед најважнијих критичких студија о овом роману Бориса Пастернака. То ћемо учинити једном другом приликом.

он се труди са посебном пажњом да не буде баш извештај историчара, труди се да не упадне у историјске расправе тумачења узрока догађаја који се збивају око њега. Он једноставно само пише што види и чује и покушава да то разуме. Он је без теорија у нашем научном или књижевном-уметничком смислу разумевања ове речи или он је без оног посебног критичког става са којег би тражио узрок догађајима историје, толико драматичним, којима је сведок. Из свега што смо рекли видимо, колико је пун једне ванредне уметничке имагинације, али коју снажно увек држи под контролом самих чињеницама историје, које се обилно изливају око њега. Подвукли смо то већ, а што је такође то толико само по себи, непосредно, без неког посебног става, наглашено у овом роману — међу чињеницама живота, историје, чињеницама које било да потврђују или негирају живот, свеједно, налази се једна основна идеја, која га контролише и чини могућим, то је идеја ВАСКРСЕЊА.

Пастернак је тако, на један посебан начин, још једном, међу савременим уметницима, у нашем добру кризе и сумње, потврдио логику живота и историје, и, без намере да то учини, решио и један од проблема којим се бави посебно филозоф историје, толико актуелан у модерном друштву — питање узрока у историји.

Сви велики историчари, малих и великих ратова и револуција, хтели или не, морају да се заустављају на питању шта је то што је проузроковало један историјски догађај, рат или револуцију.

Посебно у времену ова наша два последња века овом се питању поклања изузетна пажња. Безкрајан низ гледишта, расправа, теорија, већ имамо о овом питању. То је питање закона историје, закона развића, прогреса, питање случајности, вероватноће, моралног поретка, улоге личности, „економског“, идеја или нужности. Немамо ни једног значајнијег мислиоца, било у далекој прошлости или ближој садашњости, а да није овом питању поклонито знатан део своје енергије рада.

У том непрегледном мору литературе о овом питању кристалише се увек и увек једно основно питање — постоји ли могућност да дођемо до „објективне истине“ у тумачењу историје а што значи и свих наших идеја о животу или човеку.

Дошли смо до многобројних научних објашњења низа појава у природи, колико онда имамо могућности да дођемо и до сличних објашњења када је у питању историја и узроци који делују да се човек у овој или оној историјској епохи, у овој или оној ситуацији понесе како се понео, можемо ли продрети у те дубине, доћи до објашњења историјских промена и човекове промене у организовању живота у тим променама? За највећи број историчара то је збуњујуће питање. За оне који верују да то није нерешиво, који верују да су дошли до потребног кључа или формуле објашњења, који све узроке свим догађајима своде или упрошћавају на један, поједностављујући целокупно кретање и сву узрочност на један „научни“ став, једног објашњења, остаје ипак питање колико је то сигурно, или применљиво да буде опште, да се усвоји као заиста спасоносан закон тумачења историје или живота? Без обзира колико неко био сигуран у свој „теоретски став“, јавља се низ других који га излажу критици. У тој онда толико мучној „научној ситуацији“ јављају се и данас погледи слични, или доследно исти, оном броју дохришћанских мислилаца који су учили по улицама античких градова, шетајући између кипова богова или полубогова, императора-богова, да „истине нема, и уколико би је било да је не можемо изрећи“. У поднебљу смо оваквог релативизма, све више, често и толико наглашено да се ово питање коначно и скида са дневног реда — као метафизичко, као ствар теологије, и коначно због тога као бесмислено. Међутим, сам живот или сама логика опет враћа ово питање, јер, као што смо већ то и рекли, када чињенице негирају, вредност појаве историје, да се тада јављају исто тако снажно „чињенице срца“ које траже оправдање историје, јер ни једна чињеница историје, без обзира колико сурово негирала историју као могућност оправдања да уопште постоји та историја са својим вредностима, те се вредности потврђују свакодневно, свакодневно их сам живот доноси, наглашава, негирајући опет све оно што би хтело да их негира као вредности. Онда се то показује као „објективна истина“, прво сам живот као дар а онда и све што чини његов садржај, садржај тог дара.

У догматском систему Цркве се то и наглашава — вредност живота, вредност овог подручја у којем смо и који познајемо као историју. Покушаји у оквиру и саме Цркве да се негира овај живот, овде на земљи, као подручје историје, увек су се завршавали са секташким расположењем које је опет изазивало другу крајност, други деструктивни став, да се негира континуитет живота и историје и онда само подручје које се у догматском систему Цркве означава као Царство Божије, као подручје Васкрсења, славе, Недеље.

Између ове две крајности, било да се негира једно подручје или друго одвија се човекова интелектуална историја и борба око историје. Човек се збуњује ако мало детаљније погледа у све што је речено или написано било и потврду једног или другог става. Често налазимо на сасвим добронамерна неразумевања догматског система Цркве, када се приписује учењу Цркве занемаривање подручја историје на којем она служи човеку преко својих светих тајни. Исто тако, често налазимо и на сасвим добронамерна питања у поднебљу Цркве — колико је оправдано да са толико напора обраћамо пажњу на све ово што је материјално, на сву изградњу, на све то што у подручју историје називамо културом или цивилизацијом? Када ова гледишта пређу у екстрем добијају један заиста секташки занос који онда са фанатизмом показује и сву своју деструктивну улогу и на наше погледе када је у питању и само писање историје. Изражава се онда и сумња у „неутралности ума“ у истраживању „објективне истине“. Јер, ма колико ми то хтели да избегнемо, увек нам се намеће извесно предходно веровање, којег смо често и несвесни, али на основу којег вршимо одабирање чињеница, сређујемо их, према својој „теорији“ или појмовном систему, ради оправдања тога у шта верујемо. То нам је већ добро познато, али је то чињеница која нас увек доводи у недоумицу у питањима историје и истине у њој, а што је и питање истине о самом животу или о томе како да га уредимо, јер човек баш због тога задатка који има или који му је дат као одговорност да кроз свој развој разумевања живота са одговорношћу га и уређује. Овде лежи и огромна одговорност на свима, а на првом месту оним који и добијају задатак у својој среди-

ни да разматрају ове изгледе могућности тумачења историје, односно вредности живота и његовог сређења. Погрешке на том послу изазивају болове и страдања. Уколико су те погрешке веће утолико су и болови снажнији, утолико више ометају све оно што човеку припада као право по самом његовом рођењу, како то већ наглашавају историчари или социолози.

За све време читалац романа Др Живаго има дубок утисак да је његов писац био дубоко свестан ове проблематике. Пастерник осећа да историју не може да посматра било као хемичар или математичар, са оном егзактношћу, која нас на пољу историје, односно људских односа, као напор за научном моралношћу толико завања и води у таква болна застрахења која се, као и сваки други историјски догађај када се једном десе не могу се више поправити. Шта више, у неком погледу изазивају ланчани систем неразумевања и болова. То изазива нове дуже периоде успоравања умножавања онога што нам по праву рођења припада. Међутим, исто тако Борис Пастерник, из свега онога што нам приказује, видимо да не напушта и неку врсту одговорног научника у праћењу живота и свега онога што нам из тога живота долази, и што коначно и чини то што називамо историјом. Јер иза свега он осећа изванредан вредносни суд који пажњиво ослушкује. Он то осећа и на свакој страници ове потресне приче о једном научнику који коначно завршава као песник у једном ширем смислу ове речи, а почиње своју животну каријеру као научник, и то истиче са једном огромном уметничком дисциплином, или једном естетиком која има и своју научну одговорност тачности, у смислу како ми популарно разумемо научни рад: да мора да буде објективан, неутралан у налазима на основу којих онда komponује своје закључке.

Међутим, баш у свом научном напору, са склоношћу ка прецизности, или тачношћу посматрања, Пастерник, са пуно одговорности избегава научне заблуде нашег времена када су у питању узроци и последице.

Шта је узрок велике револуције коју описује, коју шта више веома и научно посматра, потврђујући и саму уметност као акт сазнања, али уз непрекидно наглашавање узалудности могућности интелектуалног продора до оне тачности са којом

научник обмањује себе да познаје све узроке свим појавама, све одnose кроз које се рађа једна појава и да онда са сигурношћу даје образложење или тумачење те појаве. У природним наукама јунак овог романа др Живаго зна да се може ићи или пратити једна појава до извесне дубине продора међу оне снаге које су ту појаву обликовале. Међутим, историја је далеко сложеније поље истраживања, то је посебно подручје живота, свести човека, моралне одговорности. На том подручју се не могу утврдити они механички закони узрока и последице, већ само могућност разумевања, са одговарајућим напором, свега тога што се дешава. Да бисмо пак дошли до тог потребног ступња разумевања, толико колико нас то може да задовољи, преко јунака овог свог романа Борис Пастернак изражава свој ослонац на оно основно веровање са којим је почео свој развој, свој живот, од најранијег детињства, од оних првих молитви када се молио Богу да његова мајка буде примљена у рај. Уколико се пажљивије прати све оно што се говори на страницама ове заиста и филозофије историје ова идеја о вечности живота стално сазрева, лагано, као што и живот тече. О томе се не интелектуализира сувише много, већ непосредно, као истина сама по себи евидентна. Али је то наглашено на свој посебан начин. То смо већ приметили и то подвукли. Једноставно, ако теоретичар историје може да примети колико је „сваки сантиметар живота једна морална ствар“ онда се то кроз сликање живота у овом роману снажно наглашава. Историја је историја људске активности и не може се као активност апстраховати од људске мисли, каже нам, на пример, познати филозоф историје, а Пастернак нам то показује како се одражава у животу, како људи пролазе кроз ту своју активност, како потврђују то да је сваки сантиметар живота или историје „морална ствар“, како процењују своја дела или своју активност, према чему су управљени, шта гаје као наду, или, једном речју, зашто се повивају на тражење бољег поретка праведности, откудa им та идеја да то подрује праведности и постоји? Коначно видели смо да се та идеја могућности срећења живота на један бољи начин, одговорнији, не може да одвоји од идеје ВАСКРСЕЊА.

Живот је снага која не може да се упишти. Има нешто јаче иза њега. Није нам дато да томе приђемо са оном могућношћу задовољавања наше радозналости, као када су у пићању неке природне појаве, али то нам је већ дато, о томе имамо Откривење. Оно присуствује у животу лица његове приче о људима једног историјског догађаја. Ту нема шта да се доказује. Та је вера ту, они живе том вером, на ту се веру ослањају сви они који као главни јунаци и носе радњу ове приче. Не само да постоје разлози срца за ту веру већ и интелекта. Јер је то закључак интелекта да „ново“ мора да прође да би се живот наставио као стварност историје, као живот који има свог смисла, а то онда у дубинама тог интелекта, то што кружи око њега, као вера потврђује реалност, нешто што је разумно, јер је и стварно.

На ту веру се ослања овај велики писац, јер негде осећа то као сазнање да она треба да одабере то што је најважније у животу, односно да укаже на то. У послушкивању живота, шта он стварно носи, Пастернак се ослонио на ту веру како би избегао сав заплет или сву збуњеност историчара око питања „објективног ума“ — колико можемо да процењујемо сву прошлост и сву садашњост са једног става или једног подручја, а за које бисмо могли да кажемо да није само наша потреба, нашег садашњег времена, већ да је нешто што нам даје могућност продора у историју, без обзира да ли је у питању прошлост, садашњост или будућност. Јер се историчари збуњују пред питањем одабирања онога шта је „важно“, али да није само важно за њих већ за саму истину живота пред којом су одговорни да је изнесу, а која треба да потврди то како је и због чега историја заиста сваким својим сантиметром морално подручје. Ово је важно због тога јер нам омогућава да успелије уредимо наше људске међу односе, да се баш и потврде као део тог „сантиметарског система“ моралности. Јер се Пастернак снажно бори, на свим страницама свог дела, да укаже на чињеницу колико се варамо у свом уверењу у „научну моралност“, али и колико је с друге стране и неодржив поредак историје са толико неправедности на коју мора да се реагује, која мора да се негира.

Ако прошлост има своје границе, своје термине, и уколико треба да разумемо прошлост да смо утолико принуђени да сиђемо у оквир граница те прошлости, а онда ако садашњост исто тако има своје границе којих се морамо држати да бисмо могли и своје доба да разумемо, и уколико све ово представља дилему за једног историчара како dospети или доћи до тих граница прошлости коју треба да разумемо а да то нису наше границе или наши термини у којима смо сада и помоћу којих треба да судимо догађај прошлости — Пастернак то решава на тај начин што се ослања на то што се стално кристализира кроз векове у свести човека, кроз шта човек стално усваја историју и живи кроз њу, а што значи на веру у Васкрсење. То је реч Божија, нешто што човек својим интелектом није измислио, нешто што има своју музику, као Реч Божија, и што треба само слушати. То је нека врста сталне музике, сталне уметности, долази нам и из историје, присуствује у садашњости, а историја није само прошлост већ је њен најважнији део, будућност. Та вера у васкрсење је колективна свест човечанства и када се у роману говори о верности Христу, да само њему треба бити одан, онда се то потврђује као историја која има свог значаја у радости живота. Човечанству, или историји у својој целини, није могуће изаћи и стати негде изван те вере у Христа, јер није могуће бити у животу без Васкрсења.

Добија се утисак да нам Пастернак и прича своју причу да нам баш каже колико то није могуће, односно колико се то покушава и колико то није могуће. Један огроман замах револуције, један огроман историјски експеримент, у ствари, ако изгледа да је хтео баш то да се изађе из историје ове вере и уђе у неку другу, неко друго веровање, показао се само као подстрек истине ове вере да се она потврди. Онда, ако је могуће свести историју само на такву једну „упрошћеност разумевања“ онда је једино могуће свести је на ту догму, на догму о Васкрсењу. Револуција која се описује у овом уметничком делу болан је израз овог покушаја, покушаја негирања ове вере. Писац не улази у узроке постанка овог покушаја, не даје оне анализе које би потврђивале са математичком тачношћу шта је све довело до ове појаве, или ове револуције,

не дискутује о „конспираторској теорији“, о групама или појединцима који су из ових или оних разлога били њени завереници, нити пак о „конфликтној теорији“, о двама само групама, или странама са својим супротним гледиштима, међусобно искључивим, што неизбежно води рату, револуцији, нити пак о „ревизионистичкој теорији“ кроз коју би дискутовао колико је било нужно да дође до ове револуције а колико опет то и није било нужно, колико је револуција била „потпуно непотребна ствар“, теорије које су већ постале у вези предходних револуција и ратова. У овој Пастернаковој филозофији историје таквих сасвим одређених ставова нема, залагања за једно, друго или треће, није истакнуто, мада се може овде онде распознати и какав став, из каквог суда који наговештава ова три могућа тумачења једног историјског догађаја, који ипак мора да се гумачи, јер је то дужност историчара да то учини. Истина, Пастернак стално указује на неправде, на лажи: али, не само на једној страни.

Роман је нешто више. Због тога скоро овај роман као и да не припада једном посебном времену или народу, или вероисповести. То је прича кроз коју се тражи разумевање историје, тога што се дешава, не кроз објашњења узрока и последица, већ кроз разумевање човекове болне несавршености и лутања у тражењу пута ка савршенијим облицима живота. Јер овде се не указује ни на једну страну или групу или личност колико је у праву а колико није. Историја је сувише сложена. Сви су разговорни; свуда је несавршеност, али и свуда вера у могућност живота, у радост живота, све се бори за ту радост. Иза свега је та идеја — идеја живота који траје и чији је коначан симбол Васкрсење.

Пастернаку су вероватно били познате многобројне студије историје о догађајима или револуцијама и обавештен је о свој несигурности историчара да увек донесу сигуран суд о узроцима кретања или променама у историји. Он овде иде једним посебним правцем, једне ванредне аналитике и импиризма. Пастернак описује што избија из самог живота, што види непосредно или чује, без обзира колико је у свему томе било противуречности. Онда из свега избија само једна истина — апсолутна истина догматског система Црк-

ве. Ту се садржи коначно могућност разумевања и историје, и напретка. Он верује у тај напредак. Све што се дешава води томе. Истина, уз огромна нова грешања, а то је нешто што треба да прође, као и овако несавршенство. Одговорност није на овој или оној страни, групи, идеологији, већ — постоје само личности, каже Пастернак на једном месту, и то посебно истиче. Личности су одговорне, сам човек, који не звучи тако гордо. Сву беду тог човека, који покушава да се само ослања на себе, на своју праведност суда. Онако како то све живот доноси тако и овај уметник слика. Овај роман је велико оправдање уметности, уметности као средства сазнања. Али САЗНАЊА — колико је у праву такав један човек који верује у такав облик веровања као што је догма о Васкрсењу. Нешто што је рационално неприступачно човеку. његовој анализи, нешто што чињенице историје толико могу и да негирају, као посебне чињенице, али када се узме слика целине на коју нам указује Пастернак, нешто што као свест већ толико постоји међу људима, као појединачна лична вера, нада, љубав, узете у целини, нешто што је већ лични обичај, обичај било утехе или наде, може да се изрази и уз „зевање“, као узгредно и да се продужи да спава, али је то и нешто што се као целина стално пробија на површину историје, што је носи, и потврђује као смисао. Јер тај обичај, те вере постаје толико јак да се коначно разуме као енергија живота.

Сви они који учествују у тој енергији, који су део њеног рада, је су личности и служе. Пастернак нам указује да оно што је у том процесу служења било и најреволуционарније може лако да се изокрене да буде и најреакционарније, да се претвори у сметњу раду или развоју вере у то што је савршеније. Јер, оно што се ствара, што постаје као савршеније лако се одваја од онога ко то не разуме да је историја заиста у тајни слободе сваким својим сантиметром морални поредак, тај га поредак нужно негира. То је законитост основног веровања у савршеније; крајњи домет тог веровања јесте вера у Васкрсење. Та вера дегенерише процес развија, ми смо њени заробљеници. Животи лица ове приче о др Живагу причају о тој вери, тихо и мирно, као што се смењују годишња доба без наше интер-

венције, на шта се толико често осврће овај песник.

Све што нам је Пастернак испричао као причу у прози осетио је да није довољно да се разуме колико је то потребно целим животом човека. Због тога се овај његов роман завршава и „песмама Јурија Живага“. У њима се ова идеја о Васкрсењу излаже оном снагом емоције која увек мора да прати интелект и његове анализе. Слично као што је и сама Црква кроз векове увек своје догматске истине претакала у поезију, то чини и Пастернак. Своја дубока сазнања која је саспштио прозом једног казивања узноси сада и текстом поезије у целини човековог расположења када су у питању разумевања истине за коју интелект није сам довољан. Пастернак који је иначе био на првом месту песник, у нашем уобичајеном разумевању овог појма, осетио је да истину о Васкрсењу не може да изрази само поезијом. Он је учинио корак далеко дубљих анализа која се могу изразити ипак доследније конструкцијом прозног причања којем онда даје и подршку снагом поезије која има своје предности над казивањем које разумемо као прозно, мада је поезија и једно и друго, као и сва уметност. На пример, колико целокупном овом причању даје снагу поезија песме „Божична звезда“ са песничким ритмом казивања . . .

У чудној визији будућег времена
Предказало се све оно што ће доћи:
Мисли свих векова, сви снови,
светови,
Галерије све, музеји будућности,
. . . . . Сва дечја маштања.

— Хајдемо и ми да се поклонимо
чуду —
. . . . .

— А ко сте ви људи? — упита Марија.
. . . . .

Дошли смо да вашу узнесемо славу.
— Сви нећете моћи. . .

Или, у даљим ванредним песмама, које се завршавају са песмом „Гетсимански врт“:

Повест векова је алегорија
И може путем да се запали.
У име њене страшне величине
Кроз мучења ја ћу у гроб сићи.

А трећег дана опет ћу устати.
Ко сплавом што плоче низ реку
Тако ће онда одасвуд допловити
Столећа из таме мени на суд.

Овим последњим речима свог казивања, или приче о једној револуцији, Пастернак потврђује гледиште којег данас све више истичу историчари и „хуманистичког смера“ да је историја на свој начин „постала војник“ на стражи, јер постоји „објективна истина“ и предубеђење „неког времена“ која могу деловати на „суд историчара“, на његове визије, не оправдавају тезу да не постоји истина и задатак историчара да је тражи.

Због тога ако се и изражава понегде сумња: ко чита или ко ће читати кроз коју годину Пастернаков роман др Живаго, а поготову његови земљаци или омладина његове земље, могли бисмо да закључимо да су чињенице на које се овде указује толико људске и толико потврђују живот да ће се нужно, ако би се и заборавно овај роман или ова прича, она морати да обнови кроз неку другу причу неког другог талентованог писца, а што значи да ће се обновити и ова прича и њена истина — јер се истина увек, то је њено својство, обнавља или увек појављује као истина на врху историјских збивања, избацују је стално „сантиметри моралног покрета историје“.

У том смислу онда све оно што нам је рекао Пастернак, рекао је са вером, свесно или несвесно, у оквиру свог сазнања које се код њега развија и умножава од најранијег детињства, како је он то већ приказао кроз развој свог јунака приче, нешто што се стално потврђивало животом. Једно слагање вере и живота. То и чини ово дело великим, та доследност животу, нешто што је он ванредно аналитички и емпиријски приказао, слушајући оно што долази из самог живота, то што је живот, тако да суштинске вредности живота нису нешто субјективно, и уколико све мање верујемо у постојање апсолутне вредности утолико немамо право да верујемо у било шта друго. Како је у том случају живот неодржив нужно је онда утискивати у свест човека веома уске системе разних догматизама. Пастернак је заиста у том случају ванредно схватио сав значај догме у Васкрсењу.

Ова се догма наравно показује као парадокс за човекову мисао. Али уколико у то сумњамо, у нашу могућност усвајања ове догме као реалности, читање оваквог једног дела увек би нам било сведочанство како се заиста на изванредан начин ова хришћанска догма опет и показује као реалност, као логика историје. Потврђује је живот у целини његовог кретања. Истина, чим интелект приступи анализи ове идеје она се губи као реалност. Због чега Пастернак и не анализира догму о Васкрсењу као идеју, нити пак о њој Црква као таквој и учи. Пастернак само анализира живот, емпиријски, и кроз ту аналитику се јавља ова догма као сама суштина логике историје. Јер нам и оама естетичари, на пример, кажу да уколико се намамо да нешто имамо од уметности, да бисмо је разумели, морамо бити на изванредан начин припремни да усвојимо парадокс имагинације, с обзиром да се она на том парадоксу и заснива. Уколико продубљујемо ову мисао лако или све боље онда разумемо и саму чињеницу „имагинације“ кроз коју овај свет улази у своје постојање. Тако је у ствари и сам живот постављен, у целокупној својој логици, на парадоксу Васкрсења.

*
*   *

Цео овај роман, сав састављен од једног дела, или од једне логике, логике вредности живота, није сведен на дидактику своје основне мисли, већ једноставно тече као и сам живот, упућен према ономе где и сам живот, цела историја. Овде је живот толико озбиљно схваћен да је ово ванредно дело једно снажно супротстављање у исто време свим оним толико бројним делима „уметности“ која прибављају себи ауторитет „ироничним контемплацијама“ о животу, дела која су у светској култури као и нашој националној била све бројнија уколико су идеје Веке просвећености биле све јаче наглашене у оквиру нове вере „вере у Разум“. Јер напор тог разума да реши „парадокс имагинације“ кроз коју постаје свет или историја, показивао се све узалудније, шта више у једном парадоксу показало се и то да сви технички инструменти са којим увећавамо свој материјални развој, са којима контролишемо своју средину и околину, долазе нам

кроз инвенцију оних који признају парадокс имагинације живота и усвајају га кроз парадокс вере у Васкрсење. Највећа дела уметности исто тако добили смо такође кроз стање свести кроз које пролази и Пастернак причајући нам причу о парадоксу живота. Јер, то на свој начин се снажно осећа у овој његовој потресној причи, колико вера човека у добро, да је сам човек добар сам по себи као свој сопствени разум, на који се само треба ослонити, и добро ће да тријумфује, колико је „та вера“ заиста недовољна као ослонац да се живот унапреди. А та је вера баш и гајена кроз идеје Века просвећености, које снажно секуларизирају и његово завичајно поднебље, друштво као целину, добра два века историје Русије, један процес који је довео до слике коју нам даје, у којој се човек показује да није толико добар сам по природи, већ да је потребно од најранијег доба његовог детињства исправљати или дотеривати његово несавршенство. Тек у том систему, догматском систему васпитања у којем централну активност чини догма о Васкрсењу, њена логика, могућа је коначна рестаурација живота. Ово је прича о тој рестаурацији. Јер „секуларизација друштва“ то и значи — у тајни слободе — ојачавање контемплаци-

је која све више негира ову догму о Васкрсењу, а што у исто време значи и ојачавање „ироничне контемплације“ о самом животу. Заиста, овај рад Бориса Пастернака то на првом месту и јесте — супротстављање **иронији** контемплацијом кроз коју се усваја лепота живота, као права уметност, усвајањем или разумевањем парадокса имагинације. Када се у то сумња онда треба читати оваква велика дела као што је и ово Бориса Пастернака. Јер оваква дела су израз опште свести, а она нас не могу завести у нешто што је изван историје, изван истице, у неко поднебље у којем ће нам остати као једино да иронишено о животу, о људима, о општим вредностима, игром језика, намештањем према својим сопственим, личним; субјективним, расположењима, оно што је право или оно што није, где наравно игра улогу, коначно, то што је централно у историји расположења према добру или томе што то није, уз игру језика да се ради о добру. Иронична свест и не осећа снагу, разорну снагу, ироничне контемплације. Пастернаков рад ванредно тријумфује изнад ове и овакве контемплације, јер нам је показао са чим се може смирити или разумети историја и када се упућује изгледало би тамо где је зло.